

Abertzale intelektuala

Abertzaletasun garaikidearen aitabitxia izan zen Txillardegia, eta Ekinen, ETaren, Herri Batasunaren eta Aralarren sorreran parte hartu zuen.

Eduze Begiristain

Idazle, pentsalari, hizkuntzalari eta ekintzailea izan da Txillardegia, baina, ororen gainetik, intelektual konprometitua. Independentista, eta abertzaletasun garaikidearen aitabitxia. Euskaltzale porrokatua. Ekin eta ETaren sorreran pisu ideologiko handiz parte hartu zuen, baita Herri Batasunaren eta Aralarren ere. 1947an sartu zen politikan, eta EAJrekin loturik burutu zuen bere lehen «ekintza». Joxean Agirre kazetariari *Hitza hitz, Txillardegirekin solasean* liburu-rako kontatu zionez: «17 urte nituen artean, eta paper batzuk eman zizkidaten PNVkoek, etxetako ate-azpietatik sartzeko eskaerarekin. Eta beldurrez kikituta, halaxe egin nuen Parte Zaharrean».

Jose Luis Alvarez Enparantza *Txillardegia* abertzale eta ezkerreko intelektuala izan zen, eta haurtzarotik bizi izan zuen Donostia-ko Antigua auzoan kale arteko borroka. 1948an ezerezetik hasita, zazpi urtez euskara ikaste-ri gogor ekin zion. Euskarak abertzaletasunera eramanezuela aitortu zuen Txillardegik *Gara* egunkarian, 2010eko elkarrizketa batean: «Euskarak eramanez ninduen abertzaletasunera. Nire us-tez, euskaltzale batek derrigorrean izan behar du abertzalea, ez baitago soluziorik hori gabe».

Telesforo Monzonekin Baionako katedralean, Frantziak biei Ipar Euskal Herrian bizitzeko baimena ukatu ondorengo protestan. BERRIA

1952. urtearen bukaera aldean, unibertsitateko beste lagun batzuekin batera, Txillardegik Ekin talde politikoa sortu zuen, geroago ETA bihurtuko zena. Militantziak atxilotua izatera eramanez, eta 1961ean erbesteko bidea hartu zuen. Une horretan bertan hasi zuen Hego Euskal Herri-ko kanpo emandako hama-

sei urteko aldia (1961-1977). Iparraldean, Parisen eta Bruselan, idazketa eta engaiamendu politikoa uztartuz jarraitu zuen.

Erbesteko bizipenak gogora ekarri zituen Txillardegik *Gara*-ko elkarrizketan: «Ni joan ondoren, jende asko hasi zen Iparraldera ihes egiten. Orduko, bagenituen harremanak. Enbataren

lehenengo bilera batzuk nire etxean, Donostian egin ziren. Ximun Haran, Jakes Abeberri, Jean Louis Davant... ezagutzen nituen ordurako. Harremanak mantendu egin genituen; gero batzuk desmarkatu ziren. Abeberri oso gure aldekoa zen, eta beti egon da bestaldetik zetozenen zerbitzura. Eta hori PNVkoek ez zuten onartzen...».

Argia aldizkariari 2007an eskaintako elkarrizketan ere erbestaldia nolako izan zen azaldu zuen: «Ni 1961ean eskapatu nintzen, eta 1977ra arte egon nintzen kanpoan. 1976an pasa nintzen lehenengo aldiz alde honetara. Anaia, Juan Mari, gobernadore zibilarren laguna zen, eta 'nire anaia-eritortzeko esango diot', esan zion. 'Pasa dadila, ez zaio ezer gertatuko', erantzun zion hark. Eta horrela etorri nintzen. Mugara nire bila etorri zen; muga

ETaren sorreran parte hartu zuen, eta erakundearen siglak hark asmatu zituen

Ekin, ESB eta Herri Batasunaren sortzaileetako bat izan zen

pasa, eta '*Bienvenido a España, Sr. Alvarez. Mejor dicho: Bienvenido al País Vasco*' (Ongi etorri Espainiara, Alvarez jauna. Hobe esanda, ongi etorri Euskal Herri-ara) esan zidan poliziak Irunen».

Ekin eta ETaren sortzaileetako bat izan zen Txillardegia. Biltzora joan zenean Ingeniaritza ikastera, ikaskide batzuekin ba-

Herri Batasuneko diputatu eta senatariekin

tera Ekin taldea sortu zuen. Abertzaletasun klasikoarekin kritikoak ziren, eta frankismoaren aurrean EAJk agertzen zuen jarrera pasiboaren aurkakoak. EGirekin elkarlanean aritu eta gero, EAJtik banandu, eta Ekin-ekoek beste erakunde bat sortzea erabaki zuten: Euskadi Ta Askatasuna.

Hain zuzen ere, ETA sigla Txillardegik berak asmatu zuen. «Nik atera nuen. Euskaraz besteek baino nik gehiago nekielako. Hasieran pentsatu genuen Aberri Ta Askatasuna izena jar-tzea, baina siglek ATA ematen zuten, eta Bizkaian ata *pato* da... Ez zen egokia. Orduan, ATA orde-z, ETA bota nuen; hitzak kon-juntzioaren esanahitik aparte ez zuten besterik». Halaxe azaldu zuen izenaren asmakizuna

Txillardegia, aitzindaria

Patxi Zabaleta Aralarreko koordinatzailea

Jose Luis Alvarez Enparantza, Txillardegia, Larresoro... izen anitz eta gauza asko izan da bere bizitzan Euskal Herriaren-dako eta euskararen-dako. Joan direnekin maiz gertatu ohi den bezala, Txillardegia buruz ere, zertzelada ikusgarri batzuk gehiago azpimarratuko dira egun hauetan, agian bere beste ezaugarri esanguratsu baina aruntago-ak baino. Omeneko lerro apal hauetan nire asmoa da beste

ezaugarri horien aipamen xumea egitea.

Frankismoaren garai beltze-tan ETA erakundearen sortzaile-etako bat izan zela bezain egia da Jose Luisek beti adorez eta keme-nez defendatu zuela politikagint-zaren lehentasuna eta bakearen premia-za beharra.

Ezkerrekotzat eta abertzale-tzat eduki zuen beti bere burua, eta zintzo eta zorrotz jokatzeko jo-era zeukan edonolako egoeratan, eta baita hortik kalteak etorriko bazitzaizkion ere. «Ez nago mo-dan» hainbeste eta hainbestetan

aitortu behar izandako giza-zia-za izan, eta irizpideak beti lehenetsi behar direlako uste sendo-arekin jarduten zuen bizitzako arlo guz-tietan, eta arerioaren neurriari jaramonik egin gabe. Eztabaidari sutsua eta pentsamendu-arekin jarduten zuen bizitzako arlo guz-tietan, eta arerioaren neurriari jaramonik egin gabe. Eztabaidari sutsua eta pentsamendu-arekin jarduten zuen bizitzako arlo guz-tietan, eta arerioaren neurriari jaramonik egin gabe.

Euskarak XXI. mendeko pre-miei erantzuteko moduko hizkun-tza izatera eramanez behar dugula eta hizkuntzaren batasun litera-

ria bultzatzeari lotu zitzaion su eta gar. Alde batetik hizkuntzalar-i-tzan eta bestetik, literaturgintzan bide berriak urratu zituen, eta gaur egungo euskal prosak ekar-pen erabakigarriak zor dizkio.

Txillardegiren kezka nagusia zen herriak hizkuntza beharrez-koa duela eta Euskal Herriak eus-kara ezinbesteko ezaugarria due-la aldarrikatzea. Ikuspegi horre-tatik egin zituen inoiz kritika eta arbuia-eritortzeko esango diot', esan zion. 'Pasa dadila, ez zaio ezer gertatuko', erantzun zion hark. Eta horrela etorri nintzen. Mugara nire bila etorri zen; muga

aurki litezkeen pertsonaien antz-ekoa.

Monzonekin harreman bitxia eduki zuen, eta biak dira nolabait Euskal Herriko gaurko egoera as-koren aitzindariak. Erbestea eta etxeko-eritortzeko esango diot', esan zion. 'Pasa dadila, ez zaio ezer gertatuko', erantzun zion hark. Eta horrela etorri nintzen. Mugara nire bila etorri zen; muga

Herrigintzan eta euskalgint-zan aitzindari izandakoa joan zaigu. Zehazki lehentasun politi-koko ezker abertzalea amestu zuen politikari zintzo eta zorrotza. Aitzindari guztiei bezala, bere asmoak osorik betetzen ikusi gabe joatea gertatu zaio, nahiz eta egin diren urratsak ukaezi-nak izan.

Espainiako Gorteetako jauregiaren atarian, 1989an. BERRIA

EAE-ANVrekin 2008an Espainiako Gorteetarako bozetan hautagai aurkeztu zenean. JAVIER ETXEZARRETA / EFE

Aralarrek egindako prentsaurreko jendetsu batean, 2005ean. J. C. RUIZ / ARP

Gara-ri eskainitako elkarrizketan.

Gutun bidez Leizaolari

1959an, Julen Maradiaga, Jose Manuel Agirre, Benito del Valle, David Lopez Dorronsoro eta Eneko Irigarairekin batera sortu zuen ETA erakundea. Txillardegik idatzi zion gutuna Jaurlaritzari 1959ko uztailearen 31n ETArekin sorreraren berri emanez. Jesus Mari Leizaola zen orduko erbesteko Jaurlaritzako lehendakaria, eta hari bidali zion eskutitza hura.

Batez ere ETArekin kultura adarrean jardun zuen Txillardegik erakunde armatuan. ETArekin sorrerari buruzko xehetasunak hainbat elkarrizketatan eman izan ditu Txillardegik. ETArekin barruko seigarren adarraren jatorriaz, zehazki, honako hau zioen duela bi urte: «Gure arteko batzuek esaten zuten errealistak izan behar genuela: arazo nazionalak beti bukatzen dira oxtiaka

—Juanjo Etxabek zioen bezala—. Orduan hauxe pentsatu genuen: Etxabek dioen moduan bukatu behar badu kontu honek, goazen adar bat antolatzea, herriaren kontrako biolentziari aurre egingi diona. Orduan, Seigarren Adarra deitu genuena sortu zen».

ESB, HB, Aralar...

1961ean erbesteko bidea hartu zuen, lehenik Frantziara eta gero Suitzara. Atzerrian izan arren, ETAn jarraitu zuen. 1967an ETA utzi zuen, erakundearen zuzendaritza berriak hartutako bide marxista-leninistarekin bat ez zatorrelako. Gutun batean eman zuen bere erabakiaren berri.

Halaxe gogoratzen zuen erabaki hura Txillardegik duela bi urte: «Askatasun politikoan ados ginen, baina momentu hartan Alderdi Komunista bat egiteko tentazio handia zegoen. PCEren intrusismoa... Niretzat jende horrekin ibiltzea oso arriskutsua

zen, bestela denok joango ginen zulora».

1969ra arte Belgikan konfinatuta egon zen. Orduan, konfinamendua hautsi, eta Frantziako Gobernuaren baimenik gabe Hego Euskal Herrian aurkeztu zen. Geroago, 1970ean, Telesforo Monzonekin batera Fronte Abertzale bat sortzen saiatu zen, baina Frantziako Gobernuak sei hilabete kanporatu zituen biak, eta huts egin zuen saio hark.

1977an, Franco hil eta bi urtera, Txillardegik sorterrira itzuli zen. Urte hartan bertan, beste lagun batzuekin batera, ESB Euskal Sozialisten Biltzarra sortu zuen, euskaltasuna eta sozialismoa aldarrikatzen zituen alderdia. Hura izan zen, hein handi batean, handik urte batzuetara Herri Batasuna izango zenaren aitzindaria.

1980ko hamarkadaren hasieran, Herri Batasunaren sorreran parte hartu zuen, eta alderdi barruan aritu zen —bi legegalditan senatari izan zen—. Bide armatua amaitua zegoela iritzita, Aralar alderdi sortu berriari militatu zuen, ostean. 2007ko maiatzean, ordea, Aralar uztea erabaki zuen, alderdiak ETArekin biktimen aldeko ekitaldi ofizial batean parte hartu zuenean eta urte hartako udal hauteskundeetara Ezker Batuarekin batera koalizioan joan zenean.

2008ko urtarrilean, berriz, EAE-ANV alderdiko kideekin batera agertu zen hedabideen aurrean, Espainiako hauteskunde-etarako hautagai zerrenda erregistroan aurkeztetara joan zirenean.

Azken titulua

Jose Mari Pastor
Kazetaria

A rratsaldeko ordu biak izateko minutu batzuk falta dira Txillardegiren heriotzaren berri izan dudanean. Telebista piztu dut *Gaur Egun* albistegia ikusteko. Tituluak: itsasontzi baten istripua Italian; Standar and Poor's; EA Jren batzarra; sarraskia Iraken; Urumeako uholdeak konpontzeko eskatzeko manifestazioa; txotx gariaren hasiera; eguraldia... ETBn Txillardegiren heriotzaren berririk ez ote duten izan pentsatzen hasia naiz. Baina ez, eguraldiaren ondoren aipatu dute. Euskaldunontzat, euskaraz bizi garen euskal herritarrontzat, askoz garrantzitsuagoa omen da eguraldia Txillardegik hil dela jakitea baino. Euskal telebista publikoaren euskarazko albistegiak azken titulua eskaini dio Txillardegiren heriotzari.

Txillardegik erreferentzia izan da euskararen munduan murgilduta ibili garen eta bagabiltzan guztiontzat. Haren lana, haren pentsamendua, haren borroka eta konpromisoa funtsezkoak izan ditugu. Gaztetan, institutuko lagunak Bilbora joaten ginen euskarazko liburuak Verdes edo Kirikiño liburu dendetan erostera. Horien artean haren obrak zeuden: *Euskara batua zertan den*, *Euskal Gramatika*, *Euskal Fonologia*... Lan itzela, arlo teori-

ko eta praktikokoan. Hala ere, euskaltzain osoa izateko aukera hiru aldiz ukatu zioten. Argi dago zergatik: haren konpromiso politikokoagatik, Euskal Herri euskaldun eta burujabearen aldeko borrokan burua ez makurtzeagatik.

2008ko urriaren bukaeran gutun bat iritsi zitzaidan etxera. Ireki, eta barruan orri bat zegoen, eskuz idatzia. Haren mezua zen, Patxi Lopezek euskara eta indarkeria lotu ondoren idatzi nuen zuta-beagatik zoriontzeko. Argutu aurretik hitz hauek zeuden: «Gustura irakurtzen ditut zure artikulua, Darwin pertsonaia kriptikoa horrekin arren».

Handik gutxira, Donostiako Parte Zaharrean ikusi nuen, emaztearekin. Aurrera segitu nuen ezer esan gabe, baina gero bueltatu eta haiengana abiatu nintzen arineketan. Atari baten aurrean aurkitu nuen berriro. Neure burua aurkeztu nuen. Gogo izan nuen esateko 70eko urtearen bukaeran eta 80ko hamarkadan *Egin* egunkarian idazten zituena artikulua goitik behera irakurri eta gorde egiten nituela, gero behin eta berriro errepasatzeko. Lotsatu egin nintzen. Hizketan nola jarraitu jakin ez, eta esan nion irakurri nituela berak eta Juan Luis Zabalak bi urte lehenago Galiziara egindako bidaiaren kronikak, *Leturiaren egunkari ezkutua* nola idatzi zuten gogoratzeko. Irribarre egin zuen. Gero, ezkaratzean sartu zen.